

Paris 1919 – România recunoscută ca aliat

(Paris 1919 – Romania recognized as an ally)

Ion CALAFETEANU

Abstract: *The study we propose to the specialists in history wants to present the atmosphere that was found in the country, the expectations that the Romanians had from the works of the Paris Peace Conference. The study captures, taking information from the press of the time, the state of tension existent in those months, as the natural desires of the representatives of the Romanian state were regarded in the first part of the works with suspicion and mistrust, even provoking a situation of their rejection . The information that the study brings to light captures the efforts, the anxiety of a political class animated by national feelings.*

Keywords: *the Paris Peace Conference, World War I, Romania, Romanian Press, Negotiations.*

După încetarea confruntărilor pe câmpurile de luptă ale Primului Război Mondial, interesul opiniei publice din România și nu numai s-a îndreptat spre Conferința de Pace care urma să-și deschidă lucrările în capitala Franței. Numeroși reprezentanți ai vieții publice din România (oameni politici, ziariști, scriitori, oameni de știință etc.) au ținut să-și exprime opiniile cu privire la ceea ce un ziar al vremii considera a fi „cel mai mare act mondial din istorie”¹.

Interesul enorm manifestat de opinia publică din țara noastră față de Forumul de Pace de la Paris se datora importanței în sine a evenimentului ce urma să pună capăt *de jure* unui

război îndelungat, convingerii unei mari părți a populației că lucrările și hotărârile Conferinței de Pace din capitala Franței vor fi îndrumate de principii democratice care vor stabili pentru viitor bazele unui nou cadru internațional de pace, de colaborare și înțelegere. De aici încrederea, optimismul comun aproape tuturor comentariilor, deși au existat încă din perioada pregătirilor de pace elemente ce ridicau semne de întrebare, generau nedumeriri și chiar îngrijorări. Toate acestea însă au fost trecute cu vederea de o lume bucuroasă că a scăpat de război, o lume ce nutrea speranțe într-un viitor mai bun, fără războaie și fără

greșelile dureroase ale unui trecut apropiat².

Această atmosferă optimistă, plină de încredere într-un viitor mai bun, era admirabil prezentată de C.G. Costa-Foru într-un articol publicat în ziarul *Adevărul* la începutul anului 1919: „La acest congres al păcii, toate neamurile, nu numai toate statele vor fi reprezentate. Mai mult încă, toți nedreptățiții – reprezentați sau nereprezentați – vor beneficia de sollicitudinea marilor împărțitori de dreptate și așezători ai viitoarei stări de pace în lume. [...] Război, diplomatie și despotism nu mai trebuie lumii noi. Îi trebuie însă neapărat: pace, dreptate, libertate pentru toți, state, popoare, neamuri și pentru indivizi”³.

Și Nicolae Iorga era convins că „grija cea mai mare” a Conferinței de Pace era asigurarea „dreptului de viață al popoarelor”. Marele istoric era însă conștient că vor apărea „nesiguranțe, șovăiri, discuții pasionante, intervenții interesate, intrigi”, dar în același timp era convins că „nu trebuie să ne cuprindă prea multă neliniște, căci în adunarea de la Paris a Aliatilor [...] dreptul va trebui totuși să învingă”⁴.

Aprecierile optimiste nu făceau însă abstracție de greutățile ce trebuiau învinse în Forumul de Pace de la Paris pentru îndeplinirea menirii sale. „Opera aceasta de clădire”, scria ziarul *Dimineața* din 9 ianuarie 1919, „va fi grea, căci va fi de luptat cu o mulțime de prejudecăți și o mulțime de rivalități și de pretențiuni. Apoi, va fi spiritul dreptății care va spune celor din congres că nici dușmanul nu trebuie năpăstuit și nici chiar contra

lui să nu se clădească pe nedreptate și contra principiilor pe care le-a fixat așa de clar președintele Wilson”.

Interesul deosebit pe care opinia publică din România l-a arătat față de Conferința de Pace de la Paris se datora – fundamental! – faptului că aceasta urma să se ocupe și de probleme ce priveau în modul cel mai direct poporul român. În acest sens, ziarul *Dimineața* din 31 ianuarie 1919 sublinia: „Ceea ce se petrece acum la Paris este de o însemnătate hotărâtoare pentru România”. Același mesaj lansat și ziarul *Viitorul* al Partidului Național Liberal, partid aflat la guvernare, care ținea să scoată în evidență un obiectiv național fundamental: „Dezbaterile acestei conferințe ne interesează în primul rând prin chipul în care se va pune, discuta și hotărî de interesele României, sporită de mai înainte prin libera exprimare pentru Unire a voinței românilor”⁵.

Același interes național fundamental era mărturisit și de George Topîrceanu și Nicolae Iorga. Primul, într-un editorial apărut în ziarul *Opinia* și intitulat – sugestiv! – „Clipa supremă”, scria: „E vorba de soarta întregului românism, care se hotărăște acum la Versailles. E vorba de idealul nostru, care pentru întâia oară și poate pentru ultima oară în decursul timpului, e pus în dezbatere sub forma lui integrală”. Și George Topîrceanu ținea să sublinieze că hotărârile ce vor fi luate la Paris „vor hotărî de soarta românismului peste veacuri”⁶.

La rândul lui, Nicolae Iorga publica în *Neamul românesc* un articol intitulat „Românii și lucrările Confe-

rinței”, în care făcea o cuprinzătoare trecere în revistă a intereselor românești ce urmau să fie dezbătute și hotărâte în cadrul Forumului de Pace din Paris. Căci e vorba, arăta marele istoric, „nu numai de tot ceea ce ni s-a făgăduit, de ceea ce s-a scris în tratate, de ceea ce ne-am câștigat cu sângele atâtor mii și mii de ostași și de alți martiri ai războiului, morți fără gloria războiului măcar, de ceea ce am declarat, potrivit cu dreptul recunoscut oricărui popor, că voim despre noi și pentru noi, dar și de mediul politic în care va trebui de acum înainte să trăim, de vecinii pe care-i vom avea și de condițiile chiar în care ni se va impune să trăim cu dânșii”⁷.

În perioada premergătoare deschiderii Conferinței de Pace de la Paris și chiar după aceea în presa din România a avut loc o vie și largă dezbatere asupra problemelor privind baza juridică a susținerii intereselor naționale românești la Conferință. Din totalul argumentelor aduse în discuție – numeroase și fiecare având importanța sa –, două au fost considerate, pe bună dreptate, a fi hotărâtoare: tratatul de alianță din 4/17 august 1916 și hotărârile de unire cu țara ale provinciilor istorice românești ce se aflaseră până atunci sub stăpânire străină: Basarabia, Bucovina și Transilvania.

Dacă, în general, se recunoștea valoarea decisivă a fiecărui argument în parte și cu atât mai mult a celor două împreună, în spațiul public au apărut și alte opinii, ce arătau o anumită ordine preferențială. Pentru ziarul *Viitorul*, de exemplu, România se prezenta la Conferința de Pace

pentru susținerea drepturilor sale în primul rând „cu tratatul din 4/17 august 1916 prin care marile puteri aliate recunosc integritatea drepturilor noastre”, după care enumerarea continua astfel: „cu serviciile așa de mult recunoscute aduse cauzei generale a aliaților prin intrarea în război de la 14 august; cu calvarul sacrificiilor și suferințelor îndurate din cauza defectiunii rusești, care a îngreunat așa de mult situația României; cu victoriile strălucite de la Oituz, Mărăști și Mărășești; în sfârșit, cu aportul așa de important al credinței opiniei sale publice în victoria finală, credință pe care n-a zdruncinat-o nici defectiunea rusească și nici toate aparențele de victorie care au impus tratatul inexistent de la București”⁸.

Să remarcăm faptul că acest articol a apărut în ziarul *Viitorul*, organul de presă al Partidului Național Liberal, că Guvernul român era format la această dată de PNL, iar prim-ministru era chiar președintele acestui partid, Ion I.C. Brătianu, și că peste numai câteva zile, la 18 ianuarie 1919, urma să se deschidă Conferința de Pace de la Paris, ceea ce dă o altă valoare acestui articol, care reprezintă, în mare, punctul de vedere al oficialităților române.

La sfârșitul anului 1918 și începutul anului 1919, relațiile României cu Aliații se aflau la finalul unei perioade dacă nu de criză, cel puțin de neînțelegeri, dar și de reconstrucție. Debutul avusese loc la sfârșitul anului 1917, după victoria Revoluției bolșevice din Rusia, când, la 13/26 noiembrie 1917, guvernul sovietic a propus Puterilor Centrale inițierea

unor tratative pentru încetarea luptelor. După negocieri, s-a ajuns la semnarea Armistițiului de la Brest-Litovsk (20 noiembrie-3 decembrie 1917). Aceasta a creat pentru România o situație fără ieșire, deoarece era absolut imposibil ca pe același front, apărat în comun de trupe românești și ruse, unele să se bată, iar altele nu. În situația creată, prim-ministrul român Ion I.C. Brătianu a adresat un memoriu Puterilor Aliate și Asociate, care făceau presiuni asupra Guvernului român de a nu încheia armistițiul, arătându-le situația de izolare în care se afla România și pericolul iminent ca întreaga țară să fie ocupată de trupele Puterilor Centrale.

Inițial, miniștrii aliați de la Iași au refuzat să aprobe încheierea armistițiului, dar când Brătianu le-a arătat că și generalul rus Șerbacev, comandantul unităților rusești din Moldova, care refuzase până atunci să încheie armistițiul cu Puterile Centrale pentru frontul româno-rus, acceptase, au trebuit să recunoască gravitatea situației. Ei au înaintat o notă Guvernului român în care se angajau să atragă atenția guvernelor lor asupra „valorii considerațiilor prezentate de Șerbacev și asupra interesului capital de a preveni urmările ce le-ar avea pentru frontul românesc refuzul lui Șerbacev de a executa ordinele Petrogradului”. Guvernul român a considerat această notă ca o acceptare a poziției sale și la 28 noiembrie/9 decembrie 1917, la Focșani, a fost semnat Armistițiul cu Puterile Centrale. La 8/21 decembrie 1917, cei patru miniștri aliați de la Iași au înaintat premierului român o nouă

notă în care arătau că, „chiar dacă România s-ar găsi în imposibilitate de a-și menține hotărârea, de atâtea ori declarată, de a evacua întreaga armată română, sau în parte [...], Antanta ar trebui să recunoască că aliatul său și-a făcut din plin datoria și și-a respectat loial angajamentele”.

În timpul tratativelor de pace care au urmat dintre Rusia Sovietică și Puterile Centrale și, în special, după semnarea Păcii de la Brest-Litovsk dintre Rusia Sovietică și Puterile Centrale (3 martie 1918) și, câteva zile mai târziu, dintre Ucraina și Puterile Centrale (9 martie 1918), presiunile Puterilor Centrale asupra României în vederea încheierii păcii s-au intensificat. Situația României era disperată. Pe de o parte, ea se afla complet izolată de Aliați, amenințată de Puterile Centrale că nu vor mai prelungi armistițiul, iar, pe de altă parte, Puterile Aliate, deși nu puteau să-i acorde niciun ajutor, nu voiau să recunoască gravitatea situației și căutau să determine guvernul român să nu încheie pacea. În aceste circumstanțe, I.I.C. Brătianu a făcut la începutul lunii februarie 1918 următoarea comunicare verbală miniștrilor aliați de la Iași: oricum se vor desfășura evenimentele, dorința României este „de a păstra, până la încheierea păcii generale, legăturile noastre cu Puterile Aliate”. La rândul lor, aceștia i-au transmis lui Brătianu încrederea guvernelor lor că „România, fidelă nobilelor sale tradiții și intereselor sale vitale, va continua să lupte cu aceeași energie ca și în trecut și nu-și va separa soarta de cea a aliaților ei”.

Până în ultimul moment, Puterile Aliate și Asociate, în special Franța, sensibile numai față de interesele lor, au depus eforturi pentru a menține România în luptă, deși aceasta echivala cu o sinucidere pentru țara noastră. La 28 februarie 1918, generalul Averescu, care preluase conducerea Guvernului român la 8 februarie, i-a informat pe miniștrii aliați că intenționează să încheie pace cu Puterile Centrale și a cerut asentimentul pentru acest act care, rupt de contextul tratatului din 4/17 august, în special de obligațiile neîndeplinite ale Antantei, ar fi putut să fie interpretat ca încălcând art. V din Tratat. El le-a arătat reprezentanților aliați că orice încercare de a continua rezistența n-ar constitui decât sacrificii inutile, ceea ce ar fi dezavantajos pentru ei, riscând ca întregul material de război al României să cadă în mâinile Germaniei. Averescu n-a primit asentimentul celor patru miniștri aliați. Cu toate acestea, în fața pericolului ca întreaga țară să fie ocupată, la 20 februarie/8 martie 1918, Guvernul român a semnat Tratatul preliminar de pace de la Buftea, iar la 24 aprilie/7 mai 1918, Tratatul de pace de la București cu Puterile Centrale. O săptămână mai târziu, la 14 mai 1918, miniștrii aliați de la Iași au înaintat Guvernului român o notă în care arătau: „În ceea ce privește condițiile păcii asupra căreia ne-ați notificat [se refereau la o notă a Guvernului român din 26 aprilie-9 mai – n.n.], cei patru miniștri subsemnați, lăsând guvernelor lor dreptul de a formula cu mai multă precizie punctul lor de vedere, se simt

obligați să declare chiar din acest moment că ei consideră ca nule și neavenite toate stipulațiile acestei păci, care ar fi contrare principiilor a căror violare a silit Antanta să pună mâna pe arme, contrare drepturilor și intereselor puterilor pe care le reprezentăm”⁹.

În baza Tratatului de alianță din 4/17 august 1916, care prevedea obligația tuturor părților „să nu încheie pace separată sau pacea generală decât în unire și în același timp” (art. V), guvernele aliate au considerat că România nu mai era o țară aliată, ci „neutră”, iar Tratatul de alianță devenise caduc. Aceasta în ciuda faptului că erau cunoscute condițiile grele în care România fusese nevoită să înceteze lupta, iar guvernele Franței, Angliei, SUA și Italiei declaraseră public, cu diverse prilejuri, că nu recunosc valabilitatea Tratatului impus României de Puterile Centrale.

Atitudinea adoptată de guvernele marilor puteri față de România exprima, în fond, politica lor de nesocotire a intereselor „micilor națiuni”, un mijloc de a exercita presiuni asupra României „pentru a ne înmuia și face mai mlădioși”¹⁰, cum observa un membru al Delegației române la Paris.

În același timp, în Franța, Italia și Statele Unite ale Americii, comitete ale românilor emigranți își declarau atașamentul față de Aliați și cauza pe care o apărau, depuneau eforturi pentru crearea unor legiuni militare românești care să lupte alături de acestea împotriva Puterilor Centrale, pentru realizarea unității naționale a românilor.

Problema clarificării raporturilor dintre România și Puterile Aliate și Asociate a căpătat o deosebită acuitate spre sfârșitul lunii octombrie 1918, când devenise clară înfrângerea Puterilor Centrale, iar în România au început să se facă pregătiri intense – în strânsă colaborare cu guvernele aliate – în vederea reintrării țării în război. Conferința de Pace, care trebuia să marcheze sfârșitul războiului și victoria unei tabere asupra alteia, dar care urma să consfințească și victoria luptei multiseculare a unor popoare pentru independență și unitate națională și dispariția unor imperii reacționare multinaționale, era o problemă a viitorului imediat. Or, nereconsiderarea poziției guvernelor aliate față de România atrăgea după sine, în mod automat, neparticiparea ei la Conferința de Pace, imposibilitatea susținerii în fața acestui înalt for internațional a drepturilor poporului român la unitatea națională în cadrul granițelor sale etnice și istorice; însemna, în ultimă instanță, că participarea țării la război, sacrificiile umane și materiale la care poporul român consimțise în dorința de a-și vedea împlinit visul său secular – unitatea națională – fuseseră inutile.

O primă încercare de a obține o schimbare a punctului de vedere aliat față de România a fost întreprinsă pe lângă guvernul francez de Constantin Diamandy. El a înaintat la 30 octombrie 1918 o notă Ministerului Afacerilor Străine al Franței, în care, pornind de la faptul că guvernele Puterilor Aliate și Asociate declaraseră oficial și în mod repetat că „nu recunosc Tratatul

de la București și, în consecință, lovitura de forță din România”, arăta că, în mod logic, o astfel de premisă ducea la concluzia că „alianța cu România nu a încetat să existe”¹¹.

Concomitent, la Iași, la 8 noiembrie 1918 (stil nou) a fost organizată o consfătuire la I.I.C. Brătianu acasă la care au participat generalul Constantin Coandă, contele de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, generalul Constantin Prezan, generalul francez Lafont, atașatul militar francez, colonelul Ion Antonescu, din partea Marelui Stat Major, și Nicolae Mișu, diplomat. După discuții îndelungate, în cadrul cărora francezii insistau pentru reintrarea grabnică în război, iar generalul Prezan arăta marile dificultăți ce trebuiau să fie depășite pentru o astfel de acțiune, a luat cuvântul Ion I.C. Brătianu. „Dacă armistițiul se va încheia fără întârziere”, a arătat acesta, „gestul nostru militar n-ar mai avea importanță hotărâtoare și nu ar corespunde nici dramei pe care războiul a însemnat pentru România, ce trebuie să stăpânească întreaga noastră situație în fața congresului. Un astfel de act poate deveni chiar periculos, dacă e făcut prea târziu pentru a obține un rezultat efectiv și totuși ar preceda armistițiul destule zile, ca să dea timp vrăjmașului să desăvârșească distrugerea teritoriului ocupat, fără puțința unei compensații serioase. Aliații noștri au constatat continuitatea politicii noastre îndată ce guvernul Marghiloman a fost răsturnat; aceasta era necesară să le-o arătăm, ca și dorința noastră sinceră de a nu pierde o zi în vederea unei operațiuni militare serioase.”¹²

Evenimentele se precipită: la 10 noiembrie 1918, Guvernul român dă un ultimatum de 24 de ore pentru retragerea trupelor germane, iar la 11 noiembrie este semnat armistițiul între Puterile Aliate și Germania, care conținea și un articol prin care aceasta era obligată să renunțe „la tratatele de la București și de la Brest-Litovsk și la tratatele complementare”¹³.

Cu toate acestea, Alianții au continuat să reproșeze Guvernului român încheierea Tratatului de pace cu Germania, pe care ei nu-l recunoșteau și la care Germania renunțase!

Revenirea României alături de Alianți, înainte de semnarea armistițiului cu Germania, a dat noi argumente Guvernului român pentru susținerea poziției sale. Indiferent de natura juridică a raporturilor cu Alianții, esențial era faptul că România se afla alături de ei în lupta împotriva dușmanului comun, ceea ce-i crea o platformă de drept și morală favorabilă apărării intereselor sale. Într-o notă adresată la 9 noiembrie guvernelor Franței, Marii Britanii, Italiei și Statelor Unite ale Americii prin intermediul reprezentanților lor la Iași, Guvernul român ținea să sublinieze că el a acționat astfel „în conformitate cu Tratatul din 4/17 august 1916, care leagă România de Alianții săi”. Era o luare de poziție oficială clară, care le arăta celor patru puteri că Guvernul român considera în vigoare alianța cu aceștia din 1916 și era hotărât să-și apere punctul de vedere. „Credincioși angajamentelor noastre”, se arăta mai departe în notă, „suntem fericiți și mândri de a ne putea regăsi alături...

în lupta pentru triumful mării cauze pentru care Alianții și noi am vărsat deja atâta sânge și am suferit fără regrete încercări atât de grele”¹⁴.

La 10 noiembrie 1918, un memoriu adresat celor patru guverne venea să contureze și mai bine poziția Guvernului român față de ansamblul raporturilor cu Alianții¹⁵. România, se arăta în memoriu, are dreptul moral și politic la realizarea revendicărilor sale naționale, a căror justete Alianții au recunoscut-o „în virtutea principiilor pe care ei le reprezintă” și la a căror îndeplinire s-au angajat prin Tratatul din 4/17 august 1916. România și-a executat obligațiile ce-i reveneau din tratat, iar Alianții au recunoscut că ea și-a adus contribuția „cu curaj și loialitate” la lupta comună. În continuare, era expus punctul de vedere al Guvernului român față de Pacea de la București, care, se arăta în memoriu, nu putea anula angajamentele asumate de Antantă față de România prin Tratatul de alianță din 1916, deoarece ea „nu a fost vreodată sancționată de rege, nici ratificată”.

Argumentul Guvernului român era pe deplin întemeiat, deoarece, conform articolului 31 din Tratatul cu Germania de la București, acesta intra în vigoare numai „odată cu ratificarea sa”. Or, toate presiunile guvernului german din perioada mai-octombrie 1918, dublate de promisiuni privind o modificare în favoarea României a unora dintre stipulațiile tratatului, cu scopul de a obține din partea României ratificarea acestuia, au rămas fără niciun rezultat. Astfel că, neratificat de organele competente românești, trata-

tul nu avea eficacitate juridică, rămânea un simplu proiect¹⁶.

Memoriul Guvernului român arăta, totodată, că România a fost nevoită să accepte Tratatul de pace numai după încheierea păcii de la Brest-Litovsk și supunerea Ucrainei de către Puterile Centrale, „cu alte cuvinte, în fața unei stări care ar fi făcut orice efort militar fără speranțe”. În condițiile create pe Frontul de răsărit, „marea grijă impusă de interesul comun a fost de a scoate armata română dintr-o situație care ar fi putut să-i răpească orice nouă posibilitate de acțiune într-o altă fază a războiului mondial, fază care a început. Este firesc, deci ca tot ceea ce a urmat după pacea de la Brest-Litovsk și supunerea Ucrainei față de inamic să fie considerat nul în esență și în consecințele sale; de altfel, imediat ce s-a prezentat posibilitatea, România, fără un moment de întârziere, a reluat și pe terenul militar colaborarea cu Aliații, dictată de legăturile pe care regele și țara nu le-au considerat niciodată drept distruse”¹⁷.

Intervențiile Guvernului român pe lângă Puterile Aliate și Asociate au rămas însă fără rezultat. La 18 noiembrie 1918, Balfour, ministrul de Externe al Marii Britanii, declara în Camera Comunelor că „de la încheierea păcii între România și puterile inamice, guvernele aliate au considerat și tratat România ca neutră”¹⁸. La Paris, deși situația României era privită cu mai multă înțelegere și simpatie, luarea unei hotărâri finale întârzia. Câteva zile după semnarea armistițiului cu Germania, ministrul Afacerilor Străine al Franței, Stéphane

Pichon, îi declara ministrului român la Paris că, după părerea sa, „România se găsea din nou față de aliați în situația anterioară tratatului de la București”¹⁹. Încurajatoare era și telegrama pe care prim-ministrul francez, G. Clémenceau, a trimis-o la 21 noiembrie lui I.I.C. Brătianu, în care exprima satisfacția Guvernului francez „de a vedea astăzi România reintrată în alianța sa” și promitea sprijinul guvernului său „pentru înfăptuirea unității țărilor române”²⁰.

Dar aceste declarații favorabile erau contrazise în practică de oficialitățile franceze, care, în anumite ocazii, îl excludeau pe reprezentantul României „din rândul miniștrilor și însărcinaților cu afaceri aliați”. Pentru a „împrăștia” îndoiala care „persista încă în opinia eminentilor oameni de stat francezi cu privire la calitatea ce trebuie atribuită României, eliberată și redevenită stăpână pe ea însăși”, Legația României la Paris a înaintat Ministerului Afacerilor Străine al Franței la 8 decembrie un *aide-mémoire* în care argumenta dreptul României de a fi considerată aliată. Față de memoriul din 10 noiembrie, acesta aducea o serie de argumente noi în favoarea tezei române. „Înconjurată din toate părțile de inamici”, cu populația „demoralizată de foamete și de privațiuni, fără nicio speranță de ajutor din partea aliaților ei”, se arăta în memoriul amintit, România se afla în primăvara anului 1918 în fața următoarei alternative: să lase să i se extermină armata și să reducă la sclavie ceea ce-i mai rămăsese din populația civilă sau să cedeze în fața forței, conservându-și armata, care putea astfel să folo-

sească aliaților atunci când împrejurările ar fi fost favorabile. Dacă s-ar fi continuat lupta ori s-ar fi retras armata în Rusia, germanii, „instalați în calitate de stăpâni în țară, nu ar fi ezitat să înroleze recruți pentru armata lor în Țara Românească devenită vasală și să se servească de ei împotriva aliaților”. În memoriu se arăta că alegerea celei de-a doua soluții și încheierea Păcii cu Puterile Centrale au făcut posibil ca, „în ziua în care aliații au învins, o schimbare de guvern să fie suficientă pentru ca România să-și reia firul politic din 1916, orientată cinstit și definitiv spre statele Antantei, campioane ale principiului naționalităților”.

În continuare, în memoriu erau prezentate evenimentele din lunile octombrie-noiembrie 1918 legate de reintrarea României în război, strânsa colaborare dintre comandamentul român și cel anglo-francez, entuziasmul populației la venirea trupelor aliate (care nu era cel al „unui popor neutru asistând cu resemnare la ocuparea țării de o trupă străină”) etc. „Există vreun interes pentru Franța și aliații săi”, se arăta mai departe în memoriu, „să conteste României calitatea de aliată pe care ea nu a pierdut-o decât constrânsă și forțată și pe care ea a reluat-o cu entuziasm imediat ce a avut posibilitatea materială? Chiar dacă prin forța subtilităților s-ar putea găsi argumente în favoarea tezei contrarii, nu ar fi o nedreptate evidentă de a nega României, secătuită din cauza germanilor de un milion din locuitorii săi și de mai multe miliarde din averea sa, ceea ce se acordă unuia sau altuia

din statele Asiei sau Americii de Sud, care nu au pierdut un singur soldat și nicio centimă pentru cauza comună și a căror alianță nu s-a manifestat decât printr-un veto al parlamentului sau o declarație a guvernului său? Românii reclamă onoarea să figureze printre aceia care au suferit cel mai mult și au plătit cel mai scump cu persoana lor”²¹.

Cu ocazia remiterii *aide-mémoire*-ului ministrului Afacerilor Străine al Franței, Cretzianu a avut o convorbire cu S. Pichon „despre situația actuală a României”. Nu mică a fost mirarea diplomatului român când și-a dat seama că ministrul francez susținea de data aceasta un punct de vedere total diferit de cel pe care-l exprimase – este adevărat, cu titlu personal – imediat după încheierea armistițiului cu Germania și împotriva căruia protesta memoriul Legației României. „Din punct de vedere juridic”, a declarat Pichon, „guvernul român nu poate fi încă considerat de către guvernul francez ca aliat. [...] Bineînțeles, aceasta nu înseamnă că noi [guvernul francez – n.n.] nu suntem animați de sentimentele cele mai prietenești față de România și că nu am luat hotărârea de a acționa în interesul justelor ei revendicări. Hotărârea noastră de a abroga în convențiile de armistițiu tratatul de la București, de a-i face pe bulgari să evacueze Dobrogea și de a reconstitui, alături de noi, armata română constituie dovada acestui lucru. Dar rămâne încă de reglementat situația de drept, așa după cum și situația de fapt nu este încă pe deplin reglementată”²².

După reîntoarcerea la Paris a lui Victor Antonescu, ministrul român în Franța, demersurile Guvernului român pentru a obține recunoașterea statutului de aliat s-au intensificat. Chiar în ziua sosirii sale la Paris, la 10 decembrie, informat de Cretzianu asupra convorbirii avute cu două zile mai înainte cu Pichon, V. Antonescu a avut la Quaid'Orsay o întrevedere „îndelungată și amicală” cu șeful diplomației franceze. În esență, S. Pichon a relevat declarațiile făcute lui Cretzianu²³; a promis însă – raporta ministrul român – „să examineze cu guvernul posibilitatea găsirii unei formule care să permită Franței să ne considere ca aliatul său”. În telegrama trimisă la București, prin care informa despre convorbirea cu ministrul de Externe al Franței, Victor Antonescu, sugera Guvernului român „ca miniștrii aliați la București să fie rugați să facă o cerere formală la Paris, Londra și Roma în sensul recunoașterii României ca aliată”. În același scop, diplomatul român considera că „ar fi esențial” să se accentueze și să se dezvolte „din ce în ce mai mult” cooperarea armatei române cu trupele aliate conduse de generalii Franchet d'Espèrey și Berthelot. „Această cooperare”, conchidea V. Antonescu, „este cea mai bună metodă de a demonstra că teoria unei României neutre este inadmisibilă”²⁴.

Cele două căi recomandate de Victor Antonescu s-au dovedit a fi deosebit de eficiente. De fapt, România se angajase la o strânsă cooperare cu armatele aliate de la Dunăre încă din perioada de pregătire a reintrării sale

în război, iar V. Antonescu fusese unul dintre realizatorii ei în practică. Toate acestea însă au putut fi cunoscute în detaliu de către Guvernul francez abia pe la mijlocul lunii decembrie, când la Paris a sosit un raport de ansamblu al generalului Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze în România și comandant al armatei de la Dunăre, cu privire la evoluția evenimentelor din Peninsula Balcanică până la 20 noiembrie. Raportul prezenta pe larg și cu obiectivitate pregătirile făcute de România, în strânsă colaborare cu Aliații, pentru reintrarea în război. Și, ceea ce era cel mai important, raportul sublinia cu deosebită tărie că „România s-a aflat [...] din nou în război cu Germania înainte de semnarea armistițiului; prin aceasta ea se află astăzi complet în rândurile Antantei”²⁵.

Desigur, evenimentele înfățișate de generalul Berthelot erau cu mult anterioare „recomandării” făcute de V. Antonescu, dar efectul pe care raportul l-a avut la Quaid'Orsay arată că strânsa cooperare militară cu Aliații putea determina într-o măsură foarte importantă hotărârea guvernelor aliate – și în primul rând a celui francez – față de România. Pe baza raportului lui Berthelot, Lacombe, director în Ministerul Afacerilor Străine al Franței, a întocmit la 22 decembrie o notă ce definea poziția Franței față de problemele ce interesau România. Antanta – se arăta în notă – „va fi determinată” să aducă probabil unele modificări stipulațiilor teritoriale ale Tratatului din 4/17 august 1916. Ea poate, în acest scop, să invoce Tratatul

de Pace de la București și Unirea Basarabiei, „care a sporit în mod considerabil teritoriul României, bogăția și puterea ei. În asemenea condiții, o modificare a clauzelor unui tratat poate fi admisă chiar între puteri care se consideră drept aliatare”. Având în vedere toate acestea, se arată în notă, „este oare oportun să se agraveze decepția românilor printr-o jignire a amorului lor propriu, micșorându-le calitatea de «aliati», și există vreun interes de a face acest lucru? Din cauza bogățiilor ei și mai ales a petrolului pe care-l are, România este foarte râvnită de Aliati, în special de englezi. Noi trebuie, oare, încă la începutul Congresului, să adoptăm față de ea o atitudine pe care poate că vom fi nevoiți s-o abandonăm repede, la primele obiecții pe care ni le vor face ceilalți aliati? România este principalul nostru punct de sprijin în Europa Orientală, noi avem mari proiecte de acțiune economică ce vor necesita acorduri cu guvernul român”.

Lacombe schița un adevărat program ce urmărea, în fond, supunerea României influenței politice, economice și culturale franceze, transformarea ei într-un adevărat „protectorat” francez. „A trata România drept putere aliatare”, se spunea în finalul notei, „nu ne interzice deloc să-i arătăm că unele clauze ale tratatului din 1916 nu pot fi aplicate integral, din motive ce țin atât de echitate, cât și de interesul general al Europei, de care interesul particular al României nu poate fi cu totul separat”²⁶.

În momentul în care Guvernul francez își definea poziția ce trebuia să

o adopte față de România, de la București sosea una dintre numeroasele „telegrame identice” ale miniștrilor aliati în România, care semnalau „neliniștea” Guvernului român „pentru că nu a primit încă asigurări precise privind menținerea angajamentelor luate prin Convenția din 17 august”. Telegrama miniștrilor aliati relua, în continuare, o parte dintre argumentele expuse în memoriul din 10 noiembrie al Guvernului român, cărora le adăuga altele de ordin intern, care le fuseseră prezentate de premierul român. Brătianu, se arăta în telegramă, a subliniat necesitatea urgentă de a risipi în opinia publică românească „orice incertitudine în această problemă”, deoarece Guvernul are nevoie de întreaga sa autoritate morală „pentru a domina situația gravă care rezultă din mizeria extremă și din foamete” și orice dezamăgire din punct de vedere național „l-ar dezarma” în fața acestei situații. „Noi”, încheiau telegrama miniștrii aliati, „avem datoria de a recunoaște valoarea acestor considerațiuni”²⁷.

Desigur, argumentele conținute în această telegramă au avut rolul în a determina Guvernul francez să urgenteze luarea unei decizii finale cu privire la baza juridică și politică a raporturilor dintre România și Puterile Aliate și Asociate. Ceea ce a contribuit însă în mod hotărâtor la aceasta a fost interesul pe care Guvernul englez l-a arătat problemelor românești. La 25 decembrie 1918, Ambasada Marii Britanii la Paris a înaintat o notă Ministerului Afacerilor Străine al Franței prin care se interesa

de punctul de vedere al Guvernului francez față de problema reprezentării României la Conferința de Pace. Totodată, nota făcea cunoscut Guvernului francez „speranțele cele mai serioase” pe care le nutrea ministrul britanic în România, Sir George Barclay, că aceasta „va fi reprezentată la Congresul de Pace ca o aliată”²⁸.

La Quaid’Orsay, nota Ambasadei engleze a fost considerată un semnal de alarmă. Posibilitatea pierderii influenței franceze în România în favoarea aliaților englezi a alertat cercurile guvernante franceze și le-a determinat să urgenteze luarea unei hotărâri cu privire la poziția României față de Aliați și statutul participării sale la Conferința de Pace. În 30 decembrie 1918, o telegramă semnată de Pichon informa guvernele britanic și italian, precum și pe cel român, asupra poziției Guvernului francez în această problemă: „Guvernul Republicii (Franceze – n.n.) consideră, în ceea ce-l privește, că Guvernul român, deși a semnat cu Germania Tratatul de la București, trebuie să fie din nou considerat ca aliat, pe motivul participării sale reînnoite la războiul împotriva Puterilor Centrale”. În consecință, Guvernul francez propunea celor două guverne „să trateze România ca aliată” și, în această calitate, să fie reprezentată la negocierile de pace „în aceleași condiții ca celelalte mici puteri aliate”. „Această decizie apare Guvernului francez ca justificată datorită atitudinii suveranilor și poporului român, care, îndată ce au putut să scape de presiunea germană, s-au orientat ferm către aliați, cu care au acționat de

comun acord în vederea alungării trupelor germane de pe teritoriul lor”.

Referitor la Tratatul de alianță din 4/17 august 1916, Guvernul francez considera că el era abrogat de drept prin Tratatul de la București, urmând ca Aliații „să formuleze o nouă declarație, luând ca bază Tratatul din 1916, pentru examinarea revendicărilor românești”, avându-se însă în vedere Unirea Basarabiei cu România și „interesele generale și speciale ale Aliaților, asupra cărora Puterile vor urma să se pronunțe în convorbirile lor viitoare”.

Guvernul francez a arătat o deosebită grabă pentru a-și face cunoscut la București punctul de vedere și, în acest sens, i-a cerut lui Saint-Aulaire să nu mai aștepte răspunsul din celelalte capitale aliate și să comunice Guvernului român „încă de acum” atitudinea Franței²⁹.

La București, comunicarea făcută de Saint-Aulaire a produs îngrijorare, Guvernul Brătianu simțindu-se amenințat că, dacă Aliații nu-și schimbă punctul de vedere asupra Tratatului din 4/17 august 1916, „va fi constrâns să se retragă”³⁰. În 6 ianuarie 1919, Brătianu a înmănat un nou memoriu miniștrilor aliați, în care demonstra că „România și-a făcut pe deplin datoria și și-a îndeplinit până la capăt obligațiile față de aliații ei”, tratatul cu Puterile Centrale reprezentând numai o „suspendare” a luptelor. Premierul român a invocat din nou în fața miniștrilor aliați, ca un argument pentru a determina o schimbare a punctului de vedere a guvernelor lor, situația grea în care se afla țara, arătând că aceasta ar deveni

fără ieșire „dacă i s-ar mai adăuga și dificultăți de ordin extern”³¹.

Saint-Aulaire a încercat să intervină pe lângă guvernul său în sprijinul cererilor românești, arătând că menținerea acestui punct de vedere ar putea compromite „rodul” politicii franceze în România, care, „dintre toate țările răsăritene, fără a excepta Iugoslavia”, reprezintă pentru Franța „baza cea mai sigură din punct de vedere politic și economic”³².

O intervenție similară din partea generalului Berthelot a atras acestuia un răspuns foarte dur din partea lui Clémenceau, care a mers până la a-l amenința pe șeful Misiunii Militare aliate din România că, dacă va continua să se mențină „în divergență cu guvernul” în problemele românești, va avea „dreptul de a-i cere rechemarea”³³.

Punctul de vedere francez cu privire la România a fost însușit, în linii generale, și de guvernul italian. Acesta a comunicat la 1 ianuarie 1919 la Paris că este de acord cu admiterea României la Conferința de Pace „în aceeași calitate și în aceleași condiții ca și celelalte state secundare aliate și beligerante”, însă fără să amintească nimic despre punctul de vedere italian cu privire la Tratatul din 1916³⁴.

Guvernul britanic, la rândul său, s-a declarat „în general de acord cu vederile guvernului francez”, dar a propus ca declarația referitoare la nevalabilitatea Tratatului din 1916, care „ar fi de natură să demobilizeze România”, să fie amânată până ce Alianții ar putea furniza României alimente, „diminuând astfel tulburările destul de serioase în rândul poporului

român”³⁵. Întrucât, însă, Guvernul francez comunicase deja la București punctul său de vedere, nota engleză a rămas fără răspuns³⁶.

Din aceleași considerente – situația internă grea –, lordul Curzon a propus ca și protestul pe care, la sugestia Franței, trebuiau să-l facă la București Puterile Aliate și Asociate față de publicarea decretului de unire a Transilvaniei și Banatului cu România, în sensul că „numai Congresul de Pace are calitatea de a se pronunța asupra atribuirii definitive a teritoriilor despre care este vorba”, ținând seama totodată de situația generală și de dorința populațiilor, să fie amânat³⁷.

Deși în această perioadă Guvernul britanic, în problemele privind România, s-a mulțumit, în general, să urmeze punctul de vedere al Guvernului francez, iar uneori a adoptat, chiar dacă nu în problemele de fond, o atitudine mai favorabilă decât cea a Guvernului francez, Guvernul și opinia publică românească înclinau să considere că „vina” privind „invalidarea Tratatului din 1916 ar cădea asupra Guvernului Maiestății Sale”³⁸. Aceasta a determinat Foreign Office să-i dea instrucțiuni ministrului britanic la București, Sir G. Barclay, să arate Guvernului român, „dacă se ivește ocazia”, că propunerea privind Tratatul din 1916 „nu emană de la Londra” și „să infirme Guvernului român părerea că Guvernul Maiestății Sale ar fi mai puțin prietenos față de el decât Guvernul francez”³⁹. La Paris, într-o convorbire pe care a avut-o la 25 ianuarie 1919 cu I.I.C. Brătianu, un membru al delegației britanice l-a asi-

gurat pe premierul român că „simpatia Marii Britanii față de România era la fel de mare cum fusese totdeauna”, că Marea Britanie „n-a denunțat niciodată tratatul [din 1916 – n.n.] în niciun fel și, deși există anumiți oameni care pretind să știe mai bine și care au afirmat că noi n-am vrea să recunoaștem validitatea tratatului, o astfel de afirmație a fost cu desăvârșire neadevărată”⁴⁰.

La începutul anului 1919, Guvernul american – care nu a fost ținut la curent de guvernele francez, englez și italian asupra discuțiilor care aveau loc între ele cu privire la problemele românești – a recunoscut, de asemenea, statutul de aliat al României și, în consecință, dreptul delegației române de a participa în această calitate la Conferința de Pace. Problema a fost adusă în discuție de către Departamentul de Finanțe în legătură cu propunerea Departamentului de Stat de a se acorda un împrumut de 5.000.000 dolari României. Șeful Departamentului de Stat, Robert Lansing, considera că „statutul actual al României în cadrul războiului” dădea acesteia dreptul de a beneficia de ajutorul SUA⁴¹. Departamentul de Finanțe s-a arătat gata să acorde împrumutul solicitat, cu condiția, însă, ca Departamentul de Stat să le comunice oficial că „România se află în război cu dușmanii”⁴², deoarece, după încheierea păcii cu Puterile Centrale, „Departamentul nu a considerat România ca fiind în război”⁴³.

La 16 ianuarie, Lansing a trimis de la Paris Departamentului de Stat o telegramă în care expunea, pe scurt,

elementele care-l determinau să considere România ca aliat și, deci, având dreptul de a beneficia de credite din partea SUA. În primul rând, arăta Lansing, la 9 noiembrie 1918, România a dat un ultimatum Germaniei să-și retragă trupele din țară și a mobilizat. Prin aceasta, Guvernul român era „din nou în stare de război cu Germania înainte de semnarea armistițiului din ziua de 11”. În al doilea rând, Regele nu a semnat Tratatul de Pace, procedură obligatorie conform dreptului român pentru intrarea în vigoare a unui tratat. Expunând poziția Guvernului român, în telegrama secretarului de stat se arăta că „România nu a încetat să fie în război cu Puterile Centrale și, în consecință, nicio declarație de război nu este necesară. Nu a fost nici măcar necesar să reia lupta, deoarece ei nu se opriseră din punct de vedere tehnic niciodată”. Secretarul de stat își încheia astfel telegrama: „Având în vedere faptul că guvernele aliate nu au recunoscut niciodată Tratatul de la București și că validitatea sa este îndoielnică, că în conformitate cu condițiile armistițiului germanii au fost siliți să denunțe Tratatul și că, din punctul de vedere al guvernelor aliate, statutul României este la fel ca și cum tratatul nu ar fi fost niciodată încheiat, ceea ce este evidențiat de faptul că noi am decis să acordăm României doi delegați la Conferința de Pace și s-o situăm pe aceeași bază ca Serbia, Belgia și alte puteri beligerante mici, eu sunt de părere că România este în stare de război cu Germania și trebuie privită ca o țară beligerantă”⁴⁴.

Astfel, toate marile puteri recunoșteau formal dreptul României de a participa ca aliată la Conferința de Pace⁴⁵. Aceasta nu a însemnat însă, în mod automat, tratarea României ca aliat – și în niciun caz ca aliat cu drepturi egale – de către cei „patru mari”, care-și asumaseră rolul de a hotărî asupra condițiilor păcii. Din această cauză, delegația română a trebuit să intervină de numeroase ori în timpul desfășurării lucrărilor Conferinței de la Paris pentru a expune punctul de vedere al Guvernului român asupra naturii raporturilor cu Aliații și pentru a reaminti reprezentanților marilor puteri sacrificiile enorme făcute de poporul român în război, ceea ce-l îndreptățește la un alt tratament în cadrul Conferinței de Pace decât acela la care era supus. Astfel, chiar în timpul ședinței plenare de la 1 februarie 1919, șeful delegației române, prim-ministrul I.I.C. Brătianu, a arătat că România și-a îndeplinit angajamentele asumate prin tratatul din 1916 „în mod loial și fără a se lăsa descurajată de cele mai rele surprize”, că ea „are conștiința de a-și fi îndeplinit datoria față de marea cauză la care se angajase până la limitele posibile și până la suprema nădejde că sacrificiile sale, indiferent ce-o costau, puteau să fie în raport cu serviciile pe care ea le aducea”. Relevând vitejia și eroismul armatei, al întregului popor român, I.I.C. Brătianu arăta că „armistițiul încheiat pe frontul român nu a fost rezultatul descurajării noastre”, ci al situației de ansamblu de pe frontul oriental, iar pacea de la București nu a însemnat

decât „o oprire a luptei ce trebuia să reînceapă”, „nu era decât un mijloc de a aștepta evenimentele”. „Nici legal, nici practic, nici moral”, a arătat șeful delegației române, „noi n-am fost niciun singur moment în pace reală cu inamicul. Tratatul de la București [...] n-a fost niciodată sancționat, nici ratificat de rege... Moralmente, regele, la fel ca și armata și poporul său, nu încetaseră să aștepte cu nerăbdare momentul reintrării lor în acțiune. Reprezentanții militari și civili ai aliaților la Iași își continuau cooperarea lor în vederea acestui moment. De asemenea, fără nicio zi de întârziere, România a răspuns la chemarea aliaților când aceștia au crezut că posibilitățile unei acțiuni militare erau favorabile României și, chiar în ziua în care armata generalului Berthelot trecea Dunărea, trupele române eliberau linia tranșeelor care nu încetase niciodată, în timpul Păcii de la București, să fie o linie fortificată între două popoare inamice”⁴⁶.

Despre dificultățile care s-au ridicat în fața României la Paris în legătură cu recunoașterea statutului de aliat, chiar un membru al delegației franceze, André Tardieu, indignat de marea nedreptate ce se făcea, declara: „Am dus lupte dure pentru a face să i se recunoască lui Brătianu și României calitatea de aliat. Eu aveam împotriva mea pe Clémenceau, care nu-i ierta armistițiul său, pe Wilson, care declara că nu ține cont de tratatul nostru de alianță din 1916, pe toți juriștii pentru care pacea din 7 mai 1918 cu Germania despuise România de calitatea sa de aliat. Până acum mi-am

pierdut timpul pentru a le arăta că această pace nu-i este imputabilă nici din punct de vedere moral, nici din punct de vedere politic, marii aliați neaprobând-o, nici din punct de vedere juridic, regele nesancționând-o și remobilizând de la primul contact cu armatele de la Salonic. În concluzie, în numele dreptății, se comite o mare nedreptate vrând să se pedepsească România pentru nefericirile sale de care sunt responsabili aliații săi, noi înșine [francezii – n.n.] pentru că nu ne-am ținut angajamentele la Salonic, apoi și în mod deosebit Rusia”⁴⁷.

Nedreptățile și discriminările, umilințele pe care România a trebuit să le suporte din partea „marilor aliați” au continuat – și chiar s-au înmulțit – în timpul Conferinței de Pace. După cum arăta chiar secretarul de stat al Statelor Unite, Robert Lansing, „cele patru mari puteri, posedând cele mai multe arme și cele mai puternice flote de război, și-au asumat chiar de la început conducerea lucrărilor Conferinței, impunându-și cuvântul lor restului lumii. Ele s-au constituit într-o aristocrație a națiunilor... într-o tiranie care refuză aplicarea principiului democrației în relațiile mutuale dintre națiuni”⁴⁸.

Deși, prin Tratatul din 4-17 august 1916, cele patru mari puteri semnatare se angajau față de România că „se va bucura de aceleași drepturi ca și aliații săi în tot ceea ce privește preliminariile, tratativele de pace, ca și discutarea chestiunilor care vor fi supuse hotărârii de Pace” (art. VI), acestea au „uitat” de obligațiile pe care și le

luaseră în timpul războiului, au renunțat la principiile democratice și umanitare pentru care pretindeau că s-au luptat, la promisiunile făcute privind „justiția imparțială” sau organizarea păcii „pe legile eterne ale echității”⁴⁹.

„Marile puteri”, se arăta într-o scrisoare a lui Ion I.C. Brătianu din 1 februarie 1919 către M. Pherekyde, „au luat o atitudine care nu corespunde deloc cu declarațiunile lor de principii în privința statelor mici. De fapt, ele tind să se constituie într-un tribunal pentru a hotărî soarta tuturor”⁵⁰. Principiul egalității suverane între state a fost spulberat de la început, statele participante fiind împărțite în două categorii: „state cu interese nelimitate” – Statele Unite ale Americii, Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia –, care au dictat în practică hotărârile lor celorlalte state, aliate sau învinse, și state cu interese limitate, adică micile state aliate din rândul cărora făcea parte și România.

Poziția discriminatoare a „celor mari” față de statele aliate mai mici s-a manifestat chiar în modul de organizare a Conferinței, când s-a decis ca acestea să fie reprezentate la ședințele plenare ale Conferinței prin câte doi delegați, în timp ce marile puteri erau reprezentate de cinci delegați. Au urmat noi discriminări în timpul lucrărilor Conferinței: neparticiparea micilor state la dezbaterile problemelor ce le interesau, hotărâri fără consultarea acestora, de multe ori împotriva celor mai vitale interese ale lor, impunerea unor condiții ce lezau grav independența și suveranitatea

micilor națiuni etc. Toate acestea au determinat „micile state” – printre care și România – să se ridice de numeroase ori împotriva „celor mari”. În acest sens, ziarul *Socialismul* din 8 iunie 1919, într-un articol intitulat „Nemulțumirea micilor națiuni”, evidențiază următoarele: „După protestul violent al Portugaliei și amenințarea Belgiei, cu prilejul păcii cu Germania, România, Iugoslavia, Cehoslovacia și Polonia s-au ridicat și ele cu ocazia tratatului cu Austria. Acestea consideră ca o atingere a suveranității lor pretenția marilor puteri de a protejua minoritățile etnice și religioase și de a reduce efectivul armatei în țările mici care moștenesc teritorii din Imperiul Habsburgic... Nici cel mai sever critic n-ar putea aduce tratatelor de pace învinuirea că sunt un plagiat al notelor lui Wilson. Ceea ce caracterizează rezultatul obținut la Paris e nemulțu-

mirea micilor națiuni. Că învingătorul nu se va purta cu mânuși față de cei învinși, nu miră pe nimeni. Toți am știut că, oricare ar fi învingătorul, pacea va fi o pace întemeiată pe forță... Dar mulți se miră de modul cum sunt tratate micile națiuni. Li se creează o situație care nu se deosebește decât cu numele de cea a învinșilor. Rezultatul acestor negocieri nu poate surprinde pe noi, pe acei care în dosul principiilor umanitare căutam interesele capitaliste care le dictează”.

Cu toate acestea, marile puteri au ținut cont la Conferința de Pace de hotărârile de unire ale poporului român de la Chișinău, din 27 martie/9 aprilie, de la Cernăuți, din 15/28 noiembrie, și de la Alba-Iulia, din 18 noiembrie/1 decembrie 1918, consfințind, pe plan internațional, victoria principiului naționalităților.

Note

¹ *Dimineața*, 9 ianuarie 1919.

² C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 271.

³ *Adevărul*, 10 ianuarie 1919.

⁴ N. Iorga, „Baza noastră de drept”, *Neamul românesc*, 24 ianuarie 1919.

⁵ *Văitorul*, 31 decembrie 1918/13 ianuarie 1919.

⁶ *Opinia*, 23 mai 1919.

⁷ *Neamul românesc*, 24 ianuarie 1919.

⁸ *Văitorul*, 31 decembrie 1918/13 ianuarie 1919. Referirea are în vedere tratatul de pace „inexistent” dintre România și

Puterile Centrale, de la București, din 24 aprilie/7 mai 1918.

⁹ Ion Calafeteanu, „Recunoașterea statutului de aliat al României de către marile puteri în ajunul Conferinței de Pace de la Paris”, *Revista arhivelor*, anul LV, vol. XI, nr. 3, 1978, pp. 277-278.

¹⁰ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919*, Editura Cartea Românească, București, 1940, p. 29.

¹¹ Ministère des Affaires Etrangères, *Archives Diplomatiques*, Paris, Série Europe, 1918-1929, Roumanie, vol. 131, f. 129.

- ¹² Anastasie Iordache, *Ion I.C. Brătianu*, Editura Albatros, București, 2007, p. 444.
- ¹³ Guerre Européene, *Documente*, pp. 27-37.
- ¹⁴ Ministère des Affaires Etrangères, *Archives Diplomatiques*, Paris, Série Europe 1918-1929, Roumanie, vol. 131, ff. 204-205.
- ¹⁵ *Ibidem*, ff. 208-209.
- ¹⁶ Grigore Geamănu, *Dreptul internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 503.
- ¹⁷ Ministère des Affaires Etrangères, *Archives Diplomatiques*, Paris, Série Europe 1918-1929, Roumanie, vol. 131, ff. 208-209.
- ¹⁸ *Ibidem*, Londra, vol. 134, telegrama nr. 185 din 18 noiembrie 1918 transmisă de Vasile Boerescu, însărcinat cu afaceri la Londra.
- ¹⁹ *Ibidem*, Roumanie, vol. 32, ff. 19-21. *Aide-mémoire* remis de Delegația României în Franța ministrului Afacerilor Străine al Franței la 8 decembrie 1918.
- ²⁰ *Ibidem*, vol. 31, f. 255.
- ²¹ *Ibidem*, vol. 32, ff. 19-21. *Aide-mémoire* al Legației României la Paris înaintat Ministerului Afacerilor Străine al Franței. Memoriul nu este datat, dar are pe el mențiunea: „Remis la 8 decembrie 1918 d-lui Pichon de dl. Cretzianu”.
- ²² *Ibidem*, vol. 32, f. 16, nota lui Pichon, ministrul Afacerilor Străine al Franței, asupra convorbirii cu Cretzianu din 8 decembrie 1918.
- ²³ „Eu nu concep”, scria plin de indignare Constantin Diamandy lui I.I.C. Brătianu, „cum o asemenea chestiune a putut fi pusă și adaug că nu concep cum un ministru al țării să permită să se pună la îndoială dacă România este aliată sau nu, mai ales în urma celor declarate în convenția de armistițiu a mareșalului Foch... Este de temut ca asemenea proceduri să nu ascundă intențiuni de a ne ține *la dragée haute*, ca un fel de presiune pentru a ne muia și a ne face mai mlădioși” (Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 29).
- ²⁴ Arhiva I.S.I.S.P., fond XIV, dosar nr. 2719, telegrama nr. 3620 din 15 decembrie 1918 de la V. Antonescu, Paris.
- ²⁵ Ministère des Affaires Etrangères, *Archives Diplomatiques*, Paris, Série Europe 1918-1929, Roumanie, vol. 31, ff. 233-243, raport nr. 1 al generalului Berthelot. Iată, pe scurt, principalele informații din raportul generalului Berthelot, care se referă la România. Primele trupe aliate au ajuns în zona Rusciuk abia la 4 noiembrie, iar la 8 noiembrie Cartierul General aliat a fost mutat la Târnovo. Încă de la jumătatea lunii octombrie, Berthelot a încercat să stabilească legătura cu Saint-Aulaire. În acest scop, a trimis ministrului francez, prin Victor Antonescu, care a sosit la Iași la 20 octombrie, o notă prin care îl informa de sfârșitul apropiat al războiului. „Pentru România”, se spunea în această notă, „este indispensabil să reia armele și să se alăture trupelor noastre, pentru a dovedi fidelitatea de nezdrunținat față de Antantă, pentru a-și elibera teritoriul și pentru a câștiga încă noi drepturi în realizarea revendicărilor naționale... Voi fi în măsură să trec Dunărea către jumătatea lui noiembrie cu mai multe divizii franceze și engleze pentru a ajuta România să se debaraseze de trupele germane și austriece care îi ocupă teritoriul. Pentru a putea să-mi organizez planul de acțiune, doresc să cunosc cât de important poate fi efortul pe care România îl poate face la început, neîndoindu-mă niciun moment că ea nu ar fi dispusă să facă maximum posibil”. Berthelot cerea informații cu

privire la situația armatei române, a inamicului, indica direcțiile de acțiune ale armatei române. La 23 octombrie, generalul Lafont, atașatul militar francez în România, a răspuns la nota lui Berthelot, prin locotenentul de Flers. „Se pare”, arăta Lafont, „că dv. vă mențineți o anumită încredere în posibilitățile armatei române și că vă îndoiiți, poate, de starea de spirit generală în public și în armată. Or, situația este cu totul opusă. Entuziasmul național este în plină exaltare. Va fi de ajuns un chibrit pentru a dezlănțui focul. Dimpotrivă, armata a fost cât se poate de dezorganizată și România se găsește cu totul sub cizma germană. După părerea mea, însă, o mobilizare urmărită cu toată energia rămâne posibilă în mai multe etape. Puteți conta pe faptul că 6 divizii constituite integral pot fi imediat formate și gata de pornire în opt zile” (alte 4 divizii – în 20 de zile, alte două – în 6 săptămâni). După ce descria situația militară a României (efectiv de trupe, armament etc.), situația alimentară dezastruoasă („suntem în pragul foamei”), telegrama lui Lafont continua: „Telegrama dv. nu are în vedere eventualitatea invadării Moldovei prin Răsărit. Acest pericol constituie unul din punctele negre care neliniștesc cel mai mult populația și comandanții militari. Acest pericol este foarte redus... dar este încă amenințător”. La 4 noiembrie, de Flers a adus la Iași un nou mesaj al lui Berthelot: „Austria este în descompunere. Este indispensabil ca România să reia armele înainte de capitularea austriacă, care este iminentă. În cazul în care veți avea impresia că Austria va abandona partida, nu va trebui să așteptați trecerea noastră în nordul Dunării, ci să se decreteze imediat mobilizarea română... În cazul

în care mobilizarea românească nu va fi precedat trecerea, ea trebuie să fie decretată în ziua indicată de mine”. Îndată după instalarea Cartierului General la Târnovo (8 noiembrie), Berthelot i-a trimis următorul mesaj lui Saint-Aulaire: „Trupele franceze trec chiar astăzi Dunărea. Cer în mod insistent ca armata română să fie imediat mobilizată; mai târziu va fi prea târziu”. Încercarea de a trece Dunărea în noaptea de 8 spre 9 noiembrie a eșuat însă, astfel că trupele franceze au realizat această operație în noaptea de 9 spre 10 noiembrie, după ce Guvernul român dăduse deja un ultimatum trupelor germane să se retragă în 24 de ore. După trecerea Dunării, Berthelot a lansat un apel către poporul român, în numele Regelui. El însuși a lansat un apel: „La arme! Este apelul Patriei Române, pentru care voi ați suferit! Este apelul Suveranului vostru, care a sacrificat totul pentru gloria României! Este apelul strămoșilor voștri, al sufletelor lui Ștefan cel Mare, al lui Mihai Viteazul și al lui Mircea învingătorul! Este, în sfârșit, strigătul copiilor și al fraților voștri căzuți glorios pe câmpurile de luptă de la Oituz și Mărășești... Sus, frați români, împotriva dușmanului!”. Raportul generalului Berthelot concluziona: „România a venit din nou alături de noi înainte de armistițiu și chiar în ziua când armata de la Dunăre a trecut acest fluviu. Situația generală este bună aici din punct de vedere moral, rea din punct de vedere material”.

²⁶ *Ibidem*, vol. 32, ff. 32-33, notă a lui Lacombe din 22 decembrie 1918.

²⁷ *Ibidem*, vol. 32, ff. 40-41, telegramele nr. 893-894 din 23 decembrie 1918, semnate Saint-Aulaire, ministrul Franței în România.

- ²⁸ *Ibidem*, vol. 32, f. 51, nota din 25 decembrie 1918 a Ambasadei Marii Britanii în Franța către Ministerul Afacerilor Străine al Franței.
- ²⁹ *Ibidem*, ff. 67-68, telegrama lui S. Pichon din 30 decembrie 1918 către misiunile diplomatice de la București, Londra, Roma, Washington și Bruxelles.
- ³⁰ *Ibidem*, ff. 76-78, telegramele nr. 10-12 din 5 ianuarie 1919, de la Saint-Aulaire.
- ³¹ *Ibidem*, ff. 80-83, telegramele nr. 14-17 din 6 ianuarie 1919, de la Saint-Aulaire.
- ³² *Ibidem*, ff. 76-78, telegramele nr. 10-12 din 5 ianuarie 1919, de la Saint-Aulaire.
- ³³ *Ibidem*, ff. 119-121, telegramele nr. 58-62 din 15 ianuarie 1919, semnate Pichon. Într-o telegramă din 9 ianuarie 1919 adresată președintelui Consiliului de Miniștri ai Franței, generalul Berthelot arăta că este o mare greșeală că nu i se acordă României un tratament egal cu al Serbiei în cadrul Conferinței de Pace: „Faptul de a nu fi intrat de la începutul războiului mondial nu trebuie să fie o cauză a punerii sale [a României – n.n.] la o parte”, după cum „nu trebuie reproșat României că a fost obligată să facă pace” (*ibidem*, vol. 32, f. 95, telegrama nr. 166 din 9 ianuarie 1919 a generalului Berthelot către ministrul de Război al Franței).
- ³⁴ În răspunsul său, Clémenceau arăta: „Aliații sunt de acord să considere România ca revenită printre aliați și pentru a o trata ca atare la Conferință. I s-a acordat același număr de delegați ca Belgiei, Serbiei; cu alte cuvinte, ca și statelor care nu au încetat să lupte de la începutul până la sfârșitul războiului alături de inamicii Germaniei și Austro-Ungariei. În acest mod i s-a acordat un tratament privilegiat, deoarece ea a capitulat în 1918 și a anulat prin această capitulare convenția încheiată în 1916, prin prevederile căreia ea se afla în rândul statelor aliate”. În continuare, în telegramă era expus punctul de vedere aliat față de Tratatul din 1916, ce va fi luat ca bază „a revendicărilor românești în reglementarea teritorială supusă Conferinței, dar numai Conferința este în măsură să decidă”. Clémenceau respingea afirmația că „aliații n-ar vorbi sincer României și că ar favoriza pe adversarii săi”, deoarece măsurile întreprinse în Dobrogea, Banat și Transilvania țineau cont de interesele României. La sfârșitul telegramii lui Clémenceau, S. Pichon adăuga: „Veți găsi în textul acestei telegramme indicații și instrucțiuni precise în ceea ce privește acțiunea dv. la București” (*ibidem*, pp. 119-121).
- ³⁵ *Ibidem*, f. 74, nota Ambasadei Marii Britanii la Paris către Ministerul Afacerilor Străine al Franței, la 4 ianuarie 1919.
- ³⁶ Public Record Office, Londra (în continuare P.R.O.), fond 608, dosar nr. 48, Memorandum al Foreign Office din 21 ianuarie 1919.
- ³⁷ Ministère des Affaires Etrangères, *Archives Diplomatique*, Paris, Série Europe 1918-1929, Roumanie, vol. 41, f. 32.
- ³⁸ P.R.O., Londra, fond 608, dosar nr. 48, ff. 346-347, Memorandum al Foreign Office din 21 ianuarie 1919.
- ³⁹ *Ibidem*, f. 338, telegrama nr. 429, din 21 ianuarie 1919, a lordului Curzon către Balfour.
- ⁴⁰ *Ibidem*, Raport nr. 1309 din 25 ianuarie 1919 de la Delegația britanică la Paris, semnat H.
- ⁴¹ United States, Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations of the U.S. The Paris Peace Conference, 1919*, vol. II, Washington, 1942, p. 693, telegramă de la Delegația americană la Conferința de Pace de la

- Paris către secretarul de stat ad-interim, 2 ianuarie 1919.
- ⁴² *Ibidem*, pp. 708-709, telegrama secretarului de stat ad-interim către însărcinatul cu afaceri în Franța, Bliss, din 7 ianuarie 1919.
- ⁴³ *Ibidem*, telegrama secretarului de stat ad-interim către Comisia pentru negocierea păcii, 4 ianuarie 1919.
- ⁴⁴ *Ibidem*, pp. 721-722, telegrama lui Lansing din 16 ianuarie 1919.
- ⁴⁵ Problema Tratatului din 4/17 august 1916 rămânea în continuare deschisă, valabilitatea sau nulitatea lui depinzând, în ultimă instanță, „exclusiv de interesele politice ale marilor puteri” (Arhiva Ministerului Afacerilor Străine, fond Conferința de Pace de la Paris, vol. 116, documentul intitulat: „Istoricul negocierilor pentru actuala frontieră între Regatul României și Regatul Iugoslaviei”).
- ⁴⁶ Arhiva MAE, fond 71/1914, E 2, partea a II-a, vol. 57, rezumatul expunerii făcute de primul delegat al României la Conferința de Pace.
- ⁴⁷ Comte de Saint-Aulaire, *Confession d'une vieux diplomate*, Flammarion, Paris, 1953, pp. 484-485.
- ⁴⁸ Biblioteca Congresului, SUA, Secția manuscrise, Robert Lansing Papers, vol. I, f. 103, documentul intitulat *Bazele viitoare ale politicii externe a Statelor Unite*, din 9 iunie 1919.
- ⁴⁹ *The Wilson Reader*, selected and edited by Francisc Farmer, Law Librarian University of Virginia, vol. IV, New York, 1958, p. 179.
- ⁵⁰ Ion Rusu-Abudeanu, *România și războiul mondial. Contribuții la studiul istoriei războiului*, Editura Librăriei SOCEC & Comp., 1921, pp. 337-339.

Bibliografie

Lucrări cu caracter general și special

- ***, *The Wilson Reader*, selected and edited by Francisc Farmer, Law Librarian University of Virginia, vol. IV, New York, 1958.
- ABRUDEANU, Ion-Rusu, *România și războiul mondial. Contribuții la studiul istoriei războiului*, Editura Librăriei SOCEC & Comp.
- BOTORAN, C.; CALAFETEANU, I.; CAMPUS, E.; MOISUC, V., *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983.
- BRĂTIANU, I. Gheorghe, *Acțiunea politică și militară a României în 1919*, Editura Cartea Românească, București, 1940.

- COMTE de SAINT-AULAIRE, *Confession d'une vieux diplomate*, Flammarion, Paris, 1953.
- GEAMĂNU, Grigore, *Dreptul internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965.
- IORDACHE, Anastasie, *Ion I.C. Brătianu*, Editura Albatros, București, 1994.

Ziare

- Adevărul*, 1919.
- Dimineața*, 1919.
- Neamul românesc*, 1919.
- Opinia*, 1919.
- Viitorul*, 31 decembrie 1918/13 ianuarie 1919.

Articole în reviste

CALAFETEANU, Ion, „Recunoașterea statutului de aliat al României de către marile puteri în ajunul Conferinței de Pace de la Paris”, *Revista arhivelor*, anul LV, vol. XI, nr. 3, 1978, pp. 277-278.

IORGA, N., „Baza noastră de drept”, *Neamul românesc*, 24 ianuarie 1919.

Arhive

ARHIVA ISISP, fond XIV, dosar nr. 2719.

ARHIVA MAE, fond 71/1914, E 2, partea a II-a, vol. 57.

BIBLIOTECA Congresului, SUA, Secția manuscrise, Robert Lansing

Papers, vol. I, f. 103, documentul *Bazele viitoare ale politicii externe a Statelor Unite*, din 9 iunie 1919.

MINISTÈRE des Affaires Etrangères, Archives Diplomatiques, Paris, Série Europe, 1918-1929, Roumanie, vol. 131.

MINISTÈRE des Affaires Etrangères, Archives Diplomatiques, Paris, Série Europe, 1918-1929, Roumanie, vol. 32.

PUBLIC Record Office, Londra, fond 608.

UNITED States, Departament of State, *Papers Relating to the Foreign Relations of the U.S. The Paris Peace Conference. 1919*, vol. II, Washington, 1942.